

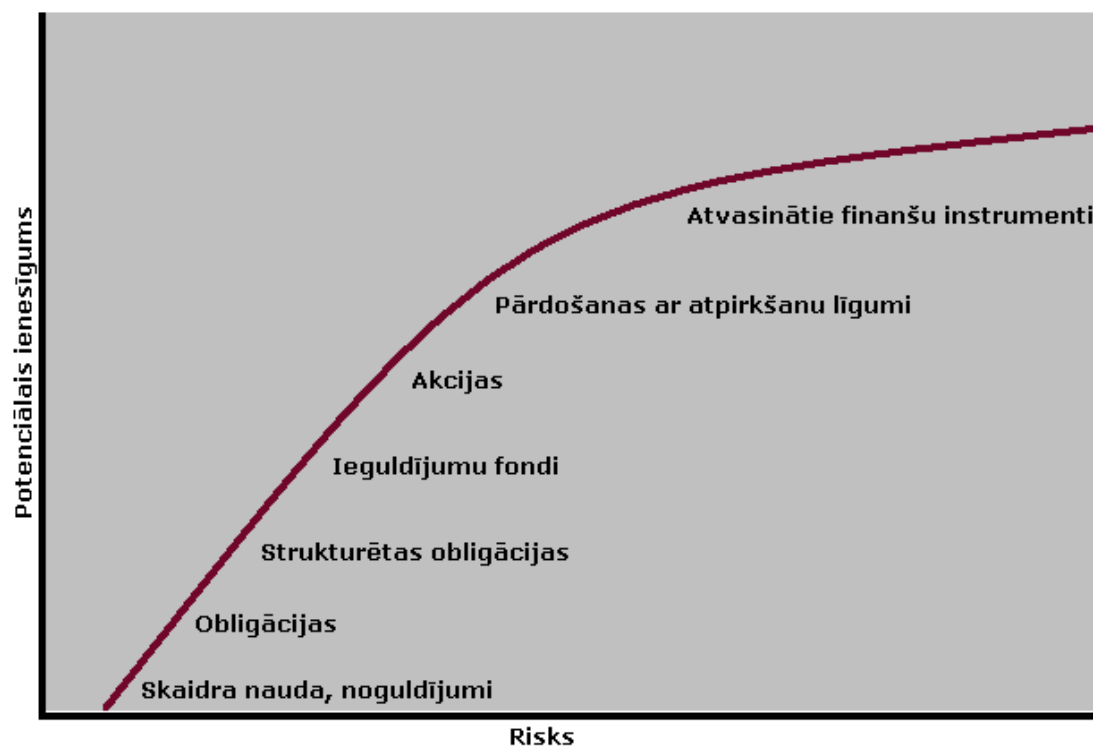

APSTIPRINĀTS
IPAS "INVL Asset Management"
2011. gada 25. februāra Valdes sēdē (protokols Nr. 25/02/2011)

AR FINANŠU INSTRUMENTIEM SAISTĪTO RISKU APRAKSTS

Šis apraksts par ieguldījumu riskiem ir paredzēts Jums. Tajā IPAS "INVL Asset Management" profesionāļi ir centušies viegli uztveramā veidā iepazīstināt ar galvenajiem finanšu instrumentiem un ar tiem saistītajiem riskiem. Mēs rekomendējam iepazīties ar apraksta daļu, kas veltīta Jums interesējošajiem finanšu instrumentiem, un izvērtēt ar tiem saistītos riskus.

Finanšu instrumentu riska pakāpes un potenciālais ienesīgums ir atšķirīgs. Jo lielāks ir potenciālais ienesīgums, jo lielāks ir risks, ka liela daļa no ieguldījumiem var tikt zaudēta.

Apraksts ir sagatavots, pamatojoties uz Finanšu un kapitāla tirgus komisijas noteikumiem Nr. 153 „Normatīvie noteikumi par informāciju, ko ieguldījumu pakalpojuma sniegšanas gaitā sniedz klientam par ieguldījumu pakalpojumu, finanšu instrumentiem, pakalpojuma izmaksām un veiktajiem darījumiem”.

Izmantoto jēdzienu un definīciju nozīme ir atrodamā attiecīgajos likumdošanas aktos.

I. NOGULDĪJUMI KREDITIESTĀDĒS

Noguldījums kredītiestādē (Depozīts) ir vienkāršs un drošs veids, kā ieguldīt, saglabāt un glabāt naudu ar mērķi sadalīt ieguldījumu riskus. Noguldījumi tiek uzskatīti par vienkāršāko ieguldījumu

instrumentu, ar kura palīdzību ir iespējams līdzekļus aizsargāt no to vērtības samazinājuma, termiņa beigās saņemot fiksētu peļņu.

Noguldījumu veidi:

Termiņnoguldījums ir veids, kā glabāt un uzkrāt naudu izvēlētajā perioda ietvaros, saņemot par to noteiktus procentus.

Uzkrājošais noguldījums ir veids, kā uzkrāt naudu un papildināt savu kontu bez ierobežojumiem; tajā pašā laikā, katru mēnesi tiek aprēķināti procenti, kuri tiek pārskaitīti uz noguldījuma kontu un atkārtoti ieguldīti (procenti tiek maksāti katru mēnesi uz to pašu termiņnoguldījuma kontu).

leguldītāja ieguvumi

- fiksēta peļņa, par kuru jau iepriekš panākta vienošanās – t. i. procenti.
- maza iespējamība, ka ieguldītais tiks zaudēts.

leguldītāja riski

Noguldījumiem kā finanšu instrumentiem raksturīgs relatīvi viszemākais risks, tajā pašā laikā – arī viszemākais (lai gan iepriekš zināms) ienesīgums. Būtībā, vienīgais gadījums, kad ieguldījuma summa var netikt atgūta, ir finanšu institūcijas (bankas, kredītiestādes), kas pieņēmusi noguldījumu, maksātspēja. Tomēr parasti finanšu institūcijas tiek stingri uzraudzītas no attiecīgo iestāžu puses, kas nozīmē, ka tām ir jāatbilst noteiktiem kritērijiem.

Saskaņā ar Latvijas Republikas „Noguldījumu garantiju likumu” garantētā atlīdzība, kas noguldījuma nepieejamības gadījumā izmaksājama noguldītājam, ir garantētā noguldījuma apmērā, bet ne vairāk kā 100 000 eiro.

II. OBLIGĀCIJAS

Obligācijas ir parāda vērstpapīri, kas apliecina uzņēmuma (emitenta, kas ir emitējis obligācijas) saistības pret Jums (ieguldītāju). Ieguldījumu veikšana, aizdodot līdzekļus biznesam, ir viena no galvenajām un ļoti bieži arī mazāk riskantajām ieguldījumu metodēm salīdzinājumā ar daļu no emitenta biznesa (akciju) iegādi. Protams, bieži vien šī iemesla dēļ arī iespējamā peļņa ir zemāka. Ieguldot obligācijās, Jūs jau iepriekš piekrītat aizdevuma procentu likmei (obligācijas kuponam), maksājuma metodei, izmaksu biežumam un parāda atmaksas termiņam (obligāciju atpirkšana vai dzēšana).

Procenti par obligācijām parasti tiek maksāti divos iespējamajos veidos:

1. Obligāciju derīguma termiņa laikā kupons tiek izmaksāts atbilstoši noteiktajam izmaksu biežumam vai derīguma termiņa beigās.
2. Obligācijas tiek pārdotas ar atlaidi (diskonta obligācijas) un tiek atpirktas par nominālvērtību.

Tādējādi, ja Jūs esat iegādājies obligācijas un vēlaties tās glabāt līdz to atpirkšanai, peļņa ir zināma iepriekš.

Ja Jūs vēlaties atgūt ieguldīto naudu pirms obligāciju atpirkšanas (dzēšanas), tas, vai Jūs nopelnīsiet vai zaudēsiet daļu no ieguldītās naudas, ir atkarīgs no *obligāciju ienesīguma* konkrētajā brīdī. Obligāciju ienesīgums parāda to tirgus cenu, kas izteikta procentos konkrētajā laikā brīdī, un ir atkarīgs no tā brīža procentu likmes, citu ieguldītāju cerībām un noskaņojuma, vispārējās ekonomiskās situācijas u. c.

Lai Jūs varētu izvērtēt uzņēmuma spēju pildīt savas saistības pret obligāciju turētājiem – laicīgi un pilnā apmērā izmaksāt procentus par obligācijām un atmaksāt obligāciju pamatsummu, Jūs varat izmantot kredītreitingus. Lielākajai obligāciju emitentu daļai ir piešķirts viens vai vairāki kredītreitingi.

Kredītreitingus piešķir starptautiskās reitingu aģentūras (Standard & Poor's, Fitch Ratings, Moody's), un tie atspoguļo emitenta kredītspēju un kredītrisku.

Augstākais iespējamais kredītreitings ir AAA (Standard & Poor's, Fitch Ratings) / Aaa (Moody's). Kredītreitingi līdz BBB- (Standard & Poor's, Fitch Ratings) / Baa3 (Moody's) tiek dēvēti par investīciju kategorijas reitingiem. Kredītreitingi, kas ir zemāki par BBB-/Baa3, tiek dēvēti par spekulatīvajiem reitingiem.

Katras reitingu kategorijas ietvaros ir vairāki kredītreitingi, katrs no tiem atbilst atšķirīgajai uzņēmumu kredīt kvalitātes pakāpei. Dažādu reitingu aģentūru kredītreitingi (no augstākajiem līdz zemākajiem) un to īss apraksts ir apkopoti tabulā zemāk:

	Standard & Poor's / Fitch Ratings	Moody's	Īss paskaidrojums
Investīciju kategorijas reitingi	AAA	Aaa	Augstākā kredīt kvalitāte, minimālais kredītrisks
	AA+	Aa1	Augsta kredīt kvalitāte, ļoti zems kredītrisks
	AA	Aa2	Augsta kredīt kvalitāte, ļoti zems kredītrisks
	AA-	Aa3	Augsta kredīt kvalitāte, ļoti zems kredītrisks
	A+	A3	Vidēji augsta kredīt kvalitāte, zems kredītrisks
	A	A2	Vidēji augsta kredīt kvalitāte, zems kredītrisks
	A-	A1	Vidēji augsta kredīt kvalitāte, zems kredītrisks
	BBB+	Baa1	Vidējā kredīt kvalitāte, mērēns kredītrisks
BBB	Baa2	Vidējā kredīt kvalitāte, mērēns kredītrisks	
BBB-	Baa3	Vidējā kredīt kvalitāte, mērēns kredītrisks	

Spekulatīvie reitingi	BB+	Ba1	Mēreni spekulatīvs, būtisks kredītrisks
	BB	Ba2	Mēreni spekulatīvs, būtisks kredītrisks
	BB-	Ba3	Mēreni spekulatīvs, būtisks kredītrisks
	B+	B1	Spekulatīvs, augsts kredītrisks
	B	B2	Spekulatīvs, augsts kredītrisks
	B-	B3	Spekulatīvs, augsts kredītrisks
	CCC	Caa	Ļoti spekulatīvs, ļoti augsts kredītrisks
	CC	Ca	Ārkārtīgi spekulatīvs, liela saistību nepildīšanas varbūtība
C	C	Saistību nepildīšana ir nenovēršama / iestājusies	
D		Saistību nepildīšana (defolts)	

Sīkāka informācija par kredītreitingiem ir pieejama reitingu aģentūru mājas lapās.

Piemērs. Pieņemsim, ka Jūsu obligāciju kupons ir 5%. Brīdī, kad Jūs vēlējaties saņemt atpakaļ naudu, tirgus procentu likme sasniedza 8%. Tas nozīmē, ka Jūsu obligācijām analogas obligācijas šajā momenta tiktu emitētas ar 8% kuponu. Ir skaidrs, ka Jūsu obligācijas, kuru kupons ir 5%, ir mazāk pievilcīgas ieguldītājiem, tādēļ to cena samazinās.

Tādējādi, ja Jūs nevēlaties glabāt obligācijas līdz to atpirkšanai, Jums jāpievērš uzmanība faktam, ka tirgus apstākļu maiņas gadījumā gan peļņa, gan zaudējumi var būt divvirzienu.

leguldītāja ieguvumi

- fiksēts ienesīgums, ja obligācijas tiek glabātas līdz to atpirkšanai (dzēšanai).
- iespēja līdz atpirkšanai pārdot obligācijas otrreizējā tirgū.
- obligāciju cena otrreizējā tirgū mainās atkarībā no tobrīd spēkā esošās tirgus procentu likmes, tādējādi, pastāv iespēja gūt peļņu, neturot obligācijas līdz to atpirkšanai (dzēšanai).

leguldītāja riski

Iegādājoties obligācijas, neskatoties uz Jūsu pastāvošo viedokli, ir nepieciešams vispusīgi izvērtēt uzņēmuma, kurš emitē obligācijas, risku, veidā, kā Jūs to darītu, ja iegādātos šī uzņēmuma akcijas. Valdību obligācijas veido izņēmumu no šī priekšnoteikuma, jo valdības salīdzinājumā ar uzņēmumiem bankrotē (defoltē) daudz retāk.

Otrreizējā tirgū obligāciju cena (ienesīgums) tāpat kā akciju cena ir atkarīga no likviditātes. Likviditāte ir iespēja esošos aktīvus iespējami īsākajā laikā un ar iespējami zemākajām izmaksām pārvērst skaidrā naudā. Tādējādi, jo lielāka ir obligāciju likviditāte, jo lielāka iespēja, ka tās varēs vieglāk un bez nozīmīgām izmaksām iztirgot.

III. IEGULDĪJUMU FONDI

leguldījumu fonds ir naudas līdzekļi, kas savākti no ieguldītāju kopuma ar mērķi ieguldīt tos akcijās, obligācijās, naudas tirgus instrumentos vai citos vērtspapīros un to kombinācijās.

Izvēloties ieguldīt ieguldījumu fondā, Jūs uzticat savus līdzekļus ieguldījumu pārvaldes sabiedrībai, kura tos iegulda dažādos finanšu instrumentos. Fonda ieguldījumu stratēģija nosaka, kur uzticētie līdzekļi tiks ieguldīti. Jāatzīmē, ka fonda līdzekļi ir atdalīti no ieguldījumu pārvaldes sabiedrības līdzekļiem, tādējādi, pat iespējamā tās bankrota gadījumā, ieguldītāji atgūst ieguldītos līdzekļus. Parasti ieguldījumu apliecības var tikt pārdotas ieguldījumu pārvaldes sabiedrībai, bet atsevišķu fondu ieguldījumu apliecības tiek tirgotas biržās.

leguldītāja ieguvumi

- līdzekļi tiek nodoti pārvaldīšanā profesionāļiem, tādējādi Jums nebūs pastāvīgi jāseko līdzi izmaiņām tirgū.
- Jūs varat izvēlēties fondu, kura ieguldījumu stratēģija atbilst Jūsu riska profilam vislabāk.
- Jūs iegūstat diversificētu finanšu instrumentu portfeli.

leguldītāja riski

Kā jau iepriekš atzīmēts, ieguldot ieguldījumu fondos, līdzekļi tiek uzticēti profesionālajam pārvaldītājam; tāpēc, pirmkārt, mēs iesakām novērtēt pārvaldītāja kompetenci - vai Jūs, kā ieguldītājs, uzticaties pārvaldniekam un uzskatāt to par kompetentu, vai viņam/ viņai ir nepieciešamās licences u t t.

Ir svarīgi paturēt prātā, ka arī ieguldījumu fondi ar mazu risku, piemēram, naudas tirgus vai obligāciju, tirgus apstākļiem mainoties, var zaudēt daļu no to vērtības, rezultātā Jūs varat saņemt mazāk nekā esat ieguldījis. Pirms ieguldījumu fonda apliecību iegādes ir svarīgi novērtēt to likviditāti.

Ieguldījumu fondu risks parasti ir mazāks, nekā vienkārši iegādājoties akcijas, jo ieguldījumu fondi ir diversificēti pa līdzekļu klasēm, sektoriem, reģioniem un ņemot vērā citus aspektus. Citiem vārdiem, ieguldījumu fondu līdzekļi var tikt ieguldīti dažādu uzņēmumu akcijās, tādējādi atsevišķas kompānijas risks samazinās. Ja ieguldījumu fonds iegulda līdzekļus dažādu valstu un sektoru uzņēmumos, šis risks samazinās vēl vairāk. Ja tas pats fonds papildinātu savu ieguldījumu stratēģiju un ieguldītu obligācijās vai citos līdzekļu veidos, risks samazinātos arī līdzekļu klašu aspektā. Tādējādi, pirms pieņemt ieguldījumu lēmumu, mēs rekomendējam rūpīgi iepazīties ar ieguldījumu fonda stratēģiju un noteikumiem.

IV. BIRŽĀ TIRGOTIE FONDI

Biržā tirgotie fondi (ETF) ir ieguldījumu fondi, kas tiek tirgoti biržā un kas pēc savas būtības pārsvarā līdzinās indeksu fondiem. Parasti šie fondi tiek pārvaldīti pasīvā veidā, tādējādi tie izceļas ar zemākiem maksājumiem par pārvaldīšanu – t. i. biržā tirgoti fondi var izsekot noteikta biržas indeksa (piemēram, S&P 500), kā arī specifiska sektora akciju indeksa (piemēram, bankas vai farmācijas uzņēmuma akcijas), vai līdzekļu klašu cenu (piemēram, valūtas vai obligācijas) sastāvam.

Bez ETF, kas vienkārši seko indeksu vērtībai, var būt arī sarežģītāk veidoti ETF:

- *Īsie (inversie) ETF* – to cena mainās pretējos virzienos salīdzinājumā ar finanšu instrumentu cenu, ar kuriem tie ir saistīti vai
- *ETF ar sviru (Leveraged ETF)* – šādu ETF vienību cena pieaugtu daudz vairāk salīdzinājumā ar pamata finanšu instrumentu cenu.
- *Īsie ETF ar sviru* – ETF, kuriem ir abu iepriekšminēto ETF īpašības.

Ieguldītāja ieguvumi

- Jums nav pašam jāiegulda atsevišķos finanšu instrumentos, lai Jums būtu iespēja sasaistīt ieguldījumus ar izvēlēto tirgus indeksu.
- Biržā tirgotos fondus ir vieglāk pārdot nekā pieejamo finanšu instrumentu kopumu.
- Pasīvā veidā pārvaldīts fonds var tikt iegādāts par relatīvi zemāku cenu sakarā ar zemākām šāda fonda pārvaldes izmaksām.
- Pēc piemērota ETF izvēles ir iespēja nopelnīt ne tikai no finanšu instrumentiem, kas kļūst dārgāki, bet arī no tiem, kas kļūst lētāki.

Ieguldītāja riski

ETF vienības cena, tāpat kā citu finanšu instrumentu cena, var pieaugt vai samazināties atkarībā no tobrīd valdošās situācijas tirgū. Tomēr, sakarā ar ETF pārvaldīšanas specifiku, tā vienības cena investīciju periodā var būt atkarīga ne tikai no tirgū valdošās situācijas, bet arī no citiem parametriem, kas var veidot citādu peļņu nekā izsekotajam tirgus indeksam.

Novirzes no indeksa risks – sakarā ar ieguldījumu specifiku ETF vienības cena ne vienmēr atbilstoši atspoguļo izsekotā indeksa cenas izmaiņas. ETF cena var mainīties abos virzienos salīdzinājumā ar attiecīgā indeksa cenu. Parasti ETF vislabāk atspoguļo pamata groza cenu īsā periodā, tādējādi tas nav piemērots ilgtermiņa ieguldījumiem.

Lai iegūtu vairāk informācijas par ieguldījumiem fondos, vienmēr ir nepieciešams rūpīgi iepazīties ar ETF prospektiem, kuros ir atrodama informācija par specifiskiem ieguldījumu objektiem, riskiem, maksām u. c.

V. AKCIJAS

Akcijas ir daļa no uzņēmuma līdzekļiem, citiem vārdiem, tās ir kapitāla vērtspapīri, kas apstiprina to īpašnieka (akcionāra) tiesības piedalīties uzņēmuma pārvaldē, saņemt dividendes, kā arī citas ar likumu piešķirtās tiesības.

Ir divas galvenās ieguldījumu metodes: aizdot līdzekļus uzņēmējdarbībai (t. i. iegādājoties obligācijas) vai arī iegādāties daļu no uzņēmējdarbības (t. i. iegādājoties akcijas). Pēdējā metode tiek uzskatīta par riskantāku, jo tiek iegūta piekļuve uzņēmuma vadībai un rodas attiecīgi pienākumi, tomēr, tajā pašā laikā, rodas lielākas iespējas nopelnīt. Ieguldot akcijās, Jūs kļūstat par attiecīgā uzņēmuma līdzīpašnieku (pat, ja esat iegādājies tikai vienu akciju). Depozitārie sertifikāti ir paredzēti investīcijām ārvalstu uzņēmumos, jo tie apstiprina īpašumtiesības uz attiecīgo uzņēmumu akciju. Tie nodrošina tādas pašas tiesības, kādas var iegūt, tiešā veidā iegādājoties ārvalstu uzņēmumu akcijas.

Pirms ieguldīšanas nepieciešams pievērst uzmanību ka akcijas tiek iedalītas vairākos tipos un klasēs, kas nosaka, kādas tiesības Jūs iegūstat. Divi galvenie tipi:

- *priekšrocību akcijas* – parasti tās nedod balsstiesības akcionāru sapulcē, tomēr garantē lielākas dividendes, parasti pēc iepriekš noteiktiem nosacījumiem.
- *parastās akcijas* – tās veido lielāko daļu no uzņēmuma akcijām; visas parastās akcijas garantē balsstiesības un tiesības uz dividendēm, ja tādas tiek maksātas.

Vēl akcijas var tikt iedalītas klasēs, katra no kurām garantē akcionāram noteiktas tiesības. Kad novērtē ieguldījumus un to peļņu, ir būtiski nošķirt akcijas vērtību un akcijas cenu:

- *akcijas vērtību* iegūst no uzņēmuma aktīvu vērtības atņemot uzņēmuma saistību vērtību un pieskaitot sagaidāmās peļņas vērtību.
- *akcijas cena* (vērtība, par kuru Jūs pārdodat vai pārkat akciju) atspoguļo akcijas vērtību un ieguldītāju cerības, ekonomikas pamattendences u t t.

Tādējādi, akcijas vērtība, ko nosaka analītiķi, nenozīmē, ka to tirgus cenai jābūt tādai pašai.

Ieguldītāja ieguvumi

- tiek iegūta daļa no uzņēmuma līdzekļiem un balsstiesībām (parasto akciju gadījumā), dodot iespēju piedalīties uzņēmuma pārvaldē.
- dividenžu formā tiek iegūtas tiesības saņemt daļu no uzņēmuma līdzekļiem.
- ieguldot perspektīva uzņēmuma akcijās, tiek iegūta iespēja saņemt pozitīvu ieguldījumu atdevi.

Ieguldītāja riski

Bez iepriekš atzīmētajiem faktoriem, akciju cena ir atkarīga arī no to likviditātes. Parasti jo likvidākas ir akcijas, jo mazākas būs to cenu svārstības, un ir vairāk ticams, ka to pārdošanas un pirkšanas izmaksas būs zemākas. Likviditāte kļūst sevišķi nozīmīga gadījumos, kad tiek pārdots vai pirktas liels akciju daudzums, jo, ja šis daudzums ir neliels, pārdošana un pirkšana var prasīt ilgāku laika periodu un papildus izmaksas.

Tā kā viens no svarīgākajiem posmiem ir ieguldījumu uzraudzība, ir svarīgi iepriekš pārbaudīt, kāda informācija par akciju cenām, uzņēmuma darbības rezultātiem u t. t., ir pieejama. Ir svarīgi arī izvērtēt šo informācijas avotu informācijas ieguves biežumu un ieguves metodes.

Acīmredzami, risks, ieguldot akcijās, ir liels – ja uzņēmums bankrotē, visa ieguldītā summa var tikt zaudēta. Tomēr arī peļņas iespējas ir iespaidīgas – peļņa var tikt gūta no dividendēm, ja uzņēmums tās maksā, kā arī no akciju cenas pieauguma, ja uzņēmuma uzņēmējdarbība ir veiksmīga. Ar akcijām saistītie riski ir sekojoši: kredītrisks, kapitāla risks, tirgus risks, ieguldījumu brīža izvēles risks, valūtas risks, likviditātes risks, tiesiskā regulējuma risks un tamlīdzīgi riski.

VI. ATVASINĀTIE, STRUKTURĒTIE FINANŠU INSTRUMENTI

Atvasinātie finanšu instrumenti aptver finanšu instrumentu grupu, kuru vērtība ir atkarīga no citas finanšu instrumentu vērtības, ar kuriem tie ir saistīti. Šos finanšu instrumentus veido un pārdod tie tirgus dalībnieki, kuri ir gatavi uzņemties noteiktu risku, kas saistīts ar to aktīvu vērtības izmaiņu, ar kuriem atvasinātais finanšu instruments ir saistīts. Atvasinātos finanšu instrumentus bieži izmanto citi tirgus dalībnieki, kuri vēlas nodrošināties pret nevēlamām atsevišķu aktīvu cenu izmaiņām, piemēram, uzņēmums var nodrošināties pret valūtas cenas kāpumu nākotnē, kad būs nepieciešams norēķināties par ārvalstu precēm ar piegādātāju. Tie arī palīdz veidot tirgu ieguldījumu objektiem, ar kuriem ir grūti vai neiespējami tirgoties, piemēram, tiem, kuri ir atkarīgi no laika apstākļiem. Ļoti bieži atvasinātos finanšu instrumentus ieguldītāji izmanto spekulatīviem mērķiem.

Saskaņā ar līguma priekšmetu atvasinātie finanšu instrumenti parasti tiek asociēti ar valūtām, akciju cenām, procentu likmēm, izejvielu cenām vai parādsaistību izpildi.

Tirdzniecība ar atvasinātajiem finanšu instrumentiem var notikt kā biržās, tā arī ārpus tām.

- *Forvardi (forward)* ir darījumi, kuri nosaka, ka pēc noteikta laika perioda viena no darījuma pusēm pirks, bet otra puse pārdos finansiālus vai materiālus līdzekļus (darījuma objekts) par cenu, kas noteikta darījuma dienā. Dienā, kad darījums jāizpilda, atkarībā no faktiskās darījuma objekta cenas, viena no darījuma pusēm var gūt peļņu, bet otra - piedzīvot zaudējumus.
- *mijmaiņas darījumi (swap)* ir darījumi, kas noslēgti starp divām pusēm par naudas līdzekļu maiņu pēc noteikta laika, kuri, piemēram, var būt atkarīgi no procentu likmes vai valūtas kursa atšķirības starp divām valstīm.

Standarta atvasinātie finanšu instrumenti tiek tirgoti biržā:

- *fjūčeri* ir darījumi, kuri pēc satura atgādina forvardus, tomēr tie atšķiras no iepriekšminētajiem ar tiem piemītošajām standartpazīmēm: tie tiek tirgoti biržā, un tiem ir otreizējais tirgus – t. i. fjūčeri var tikt pirkti un pārdoti biržā pirms beidzas to derīguma termiņš.
- *opcijas* ir sarežģītāks nākotnes darījums, kad viena no pusēm, kas piedalās darījumā, dienā, kad beidzas opcijas derīguma termiņš var izvēlēties, vai izpildīt darījuma nosacījumus. Opcijas var tikt noslēgtas gan par materiālu vai finanšu līdzekļu pirkšanu (pirkšanas opcijas-call options), gan par pārdošanu (pārdošanas opcijas- put options) noteiktā laika periodā par noteiktu cenu.

Ieguldītāja ieguvumi

- atļauj nevēlamu cenu izmaiņu riska pārdali starp dalībniekiem, kas vēlētos uzņemties mazāku vai lielāku risku.
- viens no veidiem, kā investēt, spekulēt interesējošajā tirgū.

Ieguldītāja riski

Atvasinātie finanšu instrumenti dod iespēju daudz nopelnīt pat no nelielām līdzekļu cenu izmaiņām. Tomēr, nelabvēlīgas situācijas gadījumā, it īpaši, ja ieguldot atvasinātajos finanšu instrumentos, tiek izmantoti aizņemtie līdzekļi, zaudējumi var būt ievērojami. Tas ir iemesls, kāpēc tikai personām, kuras ir labi informētas par finanšu tirgu, iesaka ieguldīt atvasinātajos finanšu instrumentos.

Citi strukturētie finanšu instrumenti:

Strukturētās obligācijas – šie vērtspapīri sastāv no obligācijām un citiem finanšu līdzekļiem; tādējādi tie atšķiras no parastajām obligācijām ar to, ka procentu maksājumi ir atkarīgi no peļņas no citiem finanšu līdzekļiem (akciju, izejmateriālu u. c. tirgi).

Piemērs. Ja strukturētās obligācijas tiek glabātas līdz to atpirkšanai, to obligāciju daļa nodrošina ieguldītās summas atgūšanu. Piemēram, Jūs esat iegādājies divgadīgas strukturētās obligācijas, kuru nominālvērtība ir 100 EUR un kuru procentu likme ir atkarīga no naftas cenas svārstībām – t. i. ja nafta kļūst dārgāka, Jūs nopelnāt. Ja Jūs izlemjat glabāt šīs obligācijas līdz to atpirkšanai, pēc diviem gadiem Jūs noteikti atgūsiet ieguldītos 100 EUR un gadījumā, ja naftas cenas būs augušas, Jums tiks samaksāti procenti.

leguldījumu koeficients palīdz izprast, kā tiek aprēķināts strukturēto obligāciju ienesīgums. Pieņemsim, ka Jūsu iegādāto strukturēto obligāciju koeficients ir 100%. Tādējādi, ja pēc gada naftas cena būs pieaugusi par 20%, arī Jūsu peļņai ir jābūt 20% vai 20 EUR, tomēr tā ir atkarīga arī no obligāciju cenas. Obligācijas cena ir vienāda ar gada diskonta obligācijas cenu saskaņā ar tā brīža tirgus ienesīgumu (detalizētāks apraksts ir atrodams sadaļā par obligācijām). Pieņemsim, ka gada obligāciju ienesīgums ir 5%, tādējādi Jūsu strukturēto obligāciju cena ir vienāda ar obligāciju cenas (95.24 EUR ($100\text{EUR}/(1+5\%)=95.24$) un finanšu līdzekļu (naftas) daļas cenas (20 EUR) summu, t. i., 115.24 EUR ($95.24+20=115.24$). Tas, vai Jūs varēsiet pārdot strukturētās obligācijas par šādu cenu vēl ir atkarīgs no likviditātes. Jo lielāka ir strukturēto obligāciju likviditāte, jo lielāka iespējamība, ka Jums izdosies tās pārdot par cenu, kas līdzīga aprēķinātajai cenai.

Un otrādi, ja naftas cena kristos par 20%, Jūsu strukturētās obligācijas maksātu tikpat, cik gada diskonta obligācija, t. i. – 95.24 EUR. Šī iemesla dēļ strukturētajām obligācijām piemīt lielāks risks nekā parastajām, jo tām piemīt ne tikai labās atsevišķu finanšu līdzekļu īpašības, bet arī riski.

leguldītāja riski

Var secināt, ka strukturētās obligācijas ir riskantākas par parastajām, jo, ja Jūs nolemjat tās pārdot līdz to atpirkšanai un tirgus apstākļi mainās, Jūs varat nesāņemt procentus un ciest zaudējumus. Jebkurā gadījumā risks ir mazāks nekā risks, kas piemīt strukturēto obligāciju veidojošajai finanšu līdzekļu daļai (piemēram, naftai), jo, ja Jūs glabājat strukturētās obligācijas līdz to atpirkšanai, ieguldītie līdzekļi tiek saņemti atpakaļ.

Līgums par starpību (CFD) ir līgums starp divām pusēm pēc noteikta laika perioda samaksāt cenu starpību starp pašreizējo un nākotnes līdzekļu cenu. Šajā gadījumā ieguldītājiem ir tiesības spekulēt ar izvēlēto finanšu instrumentu cenu izmaiņām pat bez to iegādes.

leguldītāja riski

Investors uzņemas risku, ka finanšu instrumenta cena var mainīties nevēlamā virzienā, kā rezultātā var tikt ciesti zaudējumi.

VII. IEGULDĪJUMI UN AIZŅEMTIE LĪDZEKĻI

Īsā pārdošana (sell short) ir darbība, kad ieguldītājs aizņemas finanšu instrumentus no trešās personas un apņemas atdot tos pēc noteikta laika perioda. Ieguldītāji tā rīkojas gadījumos, kad viņi uzskata, ka aizņemto finanšu instrumentu cena noteiktajā atdošanas dienā būs zemāka. Tādējādi, būs iespēja atdot aizņemtos finanšu instrumentus, iegādājoties tos par zemāku cenu, un nopelnīt uz cenu starpību.

Šajā gadījumā ieguldītājam ir jāņem vērā iespējamība, ka aizņemtie finanšu instrumenti noteiktajā laika periodā var kļūt arī dārgāki. Tad ieguldītājam būs tirgū jāiegādājas un jāatgriež aizņemtie finanšu instrumenti par augstāku cenu.

Pārdošanas ar atpirkšanu darījums (REPO) ir viens no veidiem, kā īstermiņā aizņemt līdzekļus; šāds darījums tiek papildināts ar aizdevuma saņemšanu, ieķīlājot pieejamos finanšu instrumentus. Ja, piemēram, Jums ir obligācijas un Jūs vēlaties tās glabāt līdz atpirkšanai, bet Jums nepieciešama nauda, Jūs varat noslēgt atpirkšanas darījumu, t. i. aizņemt naudu no bankas, ieķīlājot pieejamās obligācijas.

No vienas puses – tas ir pietiekami vienkāršs veids, kā saņemt aizdevumu, no otras – tas var būt sarežģīts finanšu instruments, kas var būt ar lielāku risku nekā vienkāršs aizdevums. Kāda veida atpirkšanas darījums tiks noslēgts, ir atkarīgs no Jūsu aizņemšanās mērķa.

Ja Jūs aizņematies ikdienas izdevumiem

Šajā gadījumā atpirkšanas darījuma risks ir līdzīgs, kā saņemot kredītu. Tomēr tas ir lielāks dēļ ķīlas. Piemēram, saņemot hipotekāro kredītu, Jūs ieķīlājat māju. Galvenais risks šajā gadījumā ir Jūsu ienākumu samazināšanās. Ieķīlājot iepriekšminētās akcijas, parādās vēl viens būtisks risks – ķīlas vērtības risks. Mājas vērtība salīdzinājumā ar obligāciju vērtību mainās mazāk un retāk un izmaiņas notiek ilgākā laika periodā. Obligāciju vērtība mainās katru dienu un var mainīties nozīmīgi, tādējādi, ja tā samazinās vairāk par bankas noteikto limitu, Jums ir jāveic papildus iemaksas (garantijas maksājums) vai papildus jāieķīlā pieejamie finanšu instrumenti ar mērķi nodrošināt aizdevuma atgriešanu. Jo lielākas ir obligāciju vērtības svārstības, jo lielāks risks, ka Jums būs jāmaksā garantijas maksājums.

Piemērs. Pieņemsim, ka Jums ir obligācijas, kuru vērtība ir 1000 EUR, Jūs tās ieķīlājat, lai saņemtu aizdevumu 900 EUR apmērā. Banka nosaka vērtības limitu 80%. Nākošajā dienā obligāciju vērtība samazinās par 30% līdz 700 EUR. Banka pieprasa papildus maksājumu 100 EUR apmērā, lai tiktu sasniegta iepriekš noteiktā vērtība.

Ja Jūs aizņematies priekš ieguldījumiem

Piemērs. Pieņemsim, ka Jūs aizņematies, jo Jūs vēl vairāk vēlaties ieguldīt iepriekšminētajās obligācijās. Jūs nekavējoties ieguldāt aizņemto naudu tajās pašās obligācijās. Šādā gadījumā Jums ir obligācijas, kuru vērtība ir 1 900 EUR un aizdevums 900 EUR apmērā. Ja nākošajā dienā obligāciju vērtība samazinās par 30%, Jums ir obligācijas, kuru vērtība ir $1\ 900 \times (100\% - 30\%) = 1\ 330$ EUR un aizdevums 900 EUR apmērā, Jums vēl ir jāiemaksā garantijas maksājums 100 EUR apmērā.

Ja iepriekšminēto obligāciju vērtība samazinās un Jūs neesat noslēdzis atpirkšanas darījumu, Jūsu līdzekļi sastādīs $1\ 000 \times (100\% - 30\%) = 700$ EUR. Ja Jūs esat noslēdzis atpirkšanas darījumu ieguldījumu nolūkiem, Jūsu līdzekļi sastādīs $1\ 900 \times (100\% - 30\%) - 900 = 430$ EUR.

Ieguldītāja riski

Ja atpirkšanas darījumā ieguldītājs aizņemas un iegulda aizņemtos līdzekļus tajos pašos finanšu instrumentos, viņš / viņa var radīt tādu finansiālo struktūru, kur pat mazas pieejamo finanšu instrumentu cenas svārstības var radīt lielu ietekmi uz visiem ieguldītajiem līdzekļiem.

Piedaloties aizņemtajiem līdzekļiem un finanšu instrumentiem, Jūs riskējat ne tikai zaudēt savu naudu, bet arī aizņemto naudu, kura jebkurā gadījumā būs jāatgriež.

Pirms atpirkšanas darījuma Jums vajadzētu kopā ar ieguldījumu konsultantu skaidri definēt visus darījuma noteikumus, lai novērtētu savas iespējas uzņemties šādu risku.

RISKU GRUPAS

Visi vai daļa no tālākminētajiem riskiem var piemist iepriekš aprakstītajiem finanšu instrumentiem:

Kapitāla risks ir risks, ka ieguldītājs zaudēs visu vai daļu no viņa / viņas ieguldītajiem līdzekļiem. Šis risks ir cieši saistīts ar finanšu instrumentu tirgus specifiskajiem raksturlielumiem (likviditāte, piedāvājuma un pieprasījuma proporcija un tamlīdzīgi). Šis risks nav tieši saistīts ar emitentu (skat. Kredītrisku), bet vairāk ar ieguldījuma apstākļiem.

Inflācijas risks ir risks, ka sakarā ar cenu pieaugumu uz dažādām patēriņa precēm un pakalpojumiem, naudas pirkspēja samazināsies, t. i. par noteiktu naudas daudzumu varēs nopirkt mazāk.

Izvēles risks – pat, ja tirgū pastāv sevišķi labvēlīgi apstākļi, kā arī cerības raisoši un pozitīvi ieguldījumu objektu raksturojumi, joprojām pastāv iespēja, ka ieguldījums, kas veikts izvēlētajā finanšu instrumentā, nesniegs gaidītos rezultātus.

Kredītrisks ir risks, kas var rasties, pasliktinoties emitenta finansiālajai situācijai. Risks ir tieši saistīts ar emitentu.

Cenu svārstības risks ir risks, ka veidosies cenu starpība starp pirkšanas un pārdošanas cenu, radot situāciju, kad finanšu instrumenti tiek pārdoti par zemāku cenu (vai tiek nopirkti par augstāku), tādējādi samazinot peļņu no ieguldījumiem.

Tirgus risks ir risks, kas saistīts ar vispārējiem faktoriem, kuriem ir ietekme uz finanšu instrumentu tirgu, piemēram, ekonomiskā situācija valstī, nacionālās valūtas kursa nestabilitāte, bāzes procentu likmes izmaiņas un citi.

Ieguldījumu brīža izvēles risks ir risks izvēlēties nelabvēlīgu brīdi finanšu instrumentu pirkšanai vai pārdošanai (t. i., kad finanšu instrumentu tirgus cenas ir nepastāvīgas, nopērkot par augstāku cenu nekā tas varētu tikt izdarīts, pārdodot par zemāku cenu nekā varētu pārdot).

Reinvestīciju risks ir risks, kad ieguldītāji, kas iegulda obligācijās, tiecas iegūt konstantu peļņu gada vai vairāku gadu laikā, kā rezultātā viņi riskē, ka noteiktā brīdī viņiem nebūs iespējas reinvestēt līdzekļus, kas iegūti no ieguldījumiem, ar tādu pašu ienesīgumu (peļņu).

Likviditātes risks ir risks, ka Jums nebūs iespējas izņemt ieguldītos līdzekļus vēlamajā laikā, piemēram, dēļ apstākļa, ka nebūs neviena, kas vēlēšies nopirkt akcijas. Šī iemesla dēļ ir ieteicams ieguldīt likvidā tirgū.

Valūtas risks ir risks, ka dēļ nelabvēlīga valūtas kursa, kopējā ieguldījumu peļņa var samazināties, ja ir ieguldīts ārvalsts finanšu instrumentos, kuras valūtas kurss svārstās.

Sistēmas risks ir iespējamība, ka ieguldījumu brokeru sabiedrības, kredītiestādes vai ieguldītāja maksātspēja atstās nelabvēlīgu iespaidu uz vairākumu no ieguldījumu brokeru sabiedrībām, kredītiestādēm vai ieguldītājiem.

Tiesiskā regulējuma risks ir risks ciest zaudējumus, kas radušies no negaidītām izmaiņām likumdošanas aktos. Tādējādi, pirms izdarīt ieguldījumus, ir svarīgi iepazīties ar tirgus, kurā plānojat ieguldīt, tiesisko regulējumu, it īpaši, ja Jūs ieguldāt tādas valsts tirgū, par kuru Jums ir maz informācijas.

Citi jēdzieni

Ar finanšu instrumentiem ir saprotami finanšu instrumenti Latvijas Republikas Finanšu instrumentu tirgus likuma izpratnē. Tie, kas iegulda finanšu instrumentos, sagaida peļņu no dividendēm vai procentiem, kā arī no kapitāla pieauguma, ja finanšu instrumentu vērtība ieguldījumu periodā pieaug.

Finanšu instrumentu portfelis ir ieguldītāja finanšu instrumentu kopums.

Vispārējā ieguldījumu atdeve ir attiecība starp peļņu vai piedzīvotajiem zaudējumiem, ko radījis attiecīgais finanšu instruments (izmaksātās dividendes, finanšu instrumenta vērtības izmaiņas ieguldījumu perioda laikā), un sākotnējo ieguldīto naudas summu.

Atvasinātie finanšu instrumenti ir noteikta veida darījumi (forvardi, mijmaiņas darījumi, fjučeri u. c.), kuru cenas svārstības ir atkarīgas no dažādiem līdzekļu tipiem (akcijas, obligācijas, dārgmetāli, valūtas u. c.). Atvasinātie finanšu instrumenti var tikt izmantoti, lai samazinātu ieguldījumu risku vai, lai nodrošinātu lielāku peļņu.